

aboridžinski u članku *Aboridžini u parlamentu* (Vj. 19. 5. 82).

Iako nema opravdanja za te likove, u tome se A. Gluhak i ja slažemo, a vjerujem i ostali hrvatski lingvisti, ipak se novinari mogu ispričavati da se u tome spotiču zato što *Aborigini*, *aboriginski* nije najbolje rješenje.

Razmišljajući o boljem, najprije mi je na um palo da se razlika između starih i novih australskih stanovnika označi različitim sufiksima, sredstvom koje se često u jeziku upotrebljava za potrebe sličnih distinkcija. Starosjedioce, koje je zbog nji-

hove civilizacije, kulture, jezika i dr. potrebno često izdvajati, mogli nazvati *Australčanima*. To mi se učinilo boljim od *Aborigina*. Imamo mi sličnu razliku, *Tuzlak-Tuzlanin*, *Zeničak-Zeničanin*, *Bošnjak-Bosanac*, samo što na osnovu *Austral(ij)*- ne ide *-ak*. No rješenje i ne treba tražiti na rubu sustava kad ga nalazimo u samom njegovu središtu: nazovimo ih jednostavno *Praaustralci*. I bez posebnoga tumačenja sam označitelj jasno kazuje koga označuje.

Stjepan Babić

PONOVO O PRIRUČNOJ GRAMATICI

U prvom broju prošlogodišnjeg JEZIKA reagirali su na moj prikaz Priručne gramatike hrvatskoga književnog jezika (objavljen u 4. i 5. broju 27. godišta JEZIKA) Mijo Lončarić i Vesna Zečević. Budući da sam uvjeren kako ni u jednoj od tih reakcija nisu otklonjeni bitni prigovori koji su u mom prikazu bili upućeni Gramatici (u ovom slučaju morfološkom i fonološkom opisu u njoj), pokušat ću to uvjerenje ukratko i potkrijepiti.

I.

Što se Lončarićeva napisa tiče, čini se da u nj nije uloženo previše truda; Lončarić uglavnom iznosi tvrdnje protivne mojima, a gotovo ništa ne govori o tome na čemu se one zasnivaju.

1. U svom sam prikazu, između ostalog, htio pokazati kako su u morfološkom opisu najslabije prošla prozodijska obilježja. Naveo sam relativno velik broj primjera od kojih je u nekima suprasegmentiranje sasvim otprilično. Da mu prozodija doista nije jaka strana, potvrdio je Lončarić i u

odgovoru na moj prikaz. Naime, složivši se sa mnom u tome da je trebalo navesti kako su oblici lokativa singulara imenica tipa *kamènu*, *govòru* arhaični, on spominje oblike *kàmenu*, *gòvoru* o kojima uopće ne možemo razgovarati. Oni se ne navode čak ni u njegovoj Morfologiji, usp. paragraf 211. (malo je vjerojatno da je posrijedi tiskarska pogreška, iako u istom odjeljku ima jedna očita: *jedine imenice* umjesto *jednine imenica*, jer se kratkouslazni mjesto kratkosilaznog akcenta nalazi u dvjema riječima zaredom; ipak ako jest, ispričavam se*).

Nije naveden nikakav argument u prilog „polutvrdni” da su glagolski oblici tipa *isplèsti*, *isplèla* „možda samo manje obični od druge varijante” (tj. *isplesti*, *isplela*), a bilo bi dobro da je naveden tim više što se imenskim oblicima tipa *kamènu* priznaje arhaičnost (naime, s akcentatskog stajališta radi se o istovrsnoj pojavi – o analogijskom pomicanju naglasaka na početak riječi).

* Tako je bilo u rukopisu. (Ur.)

2. Oblici neodređenih pridjeva tipa *nòva*, *dùga* i sl. ne samo da nisu uobičajeniji od oblika *nòva*, *dùga* nego uopće nisu oblici neodređenih pridjeva (nisu ni određeni oblici jer im nedostaje duljina na ultimima).

Akcentatska razlika između determinativa i indeterminativa (kad je ima) dosljedno se čuva u štokavskim govorima (nema razloga da onda tako ne bude i u književnom jeziku) za razliku od fleksijske (tj. afiksalne) koja nestaje; zato je *nòvōg* u konstrukciji *On nema nòvōg kaputa* neodređeni, a *nōvōg* u konstrukciji *On nema nōvōg kaputa* određeni oblik pridjeva. Kad tako ne bi bilo, jedna od posljedica svakako bi bila znatno češća upotreba riječi u funkciji člana (npr. *jedan, taj, onaj, neki* i sl.).

3. Ne poznajem dovoljno kolegu Alerića, koga Lončarić spominje kao poticatelja, da bih mogao čuti govori li on doista *hvalēči*, *mlātēči*, *pīšūči* i sl., ali ako i govori, onda se vrlo lako može utvrditi da je u tome sasvim usamljen.

4. Problem značenja aorisnih oblika imperfektivnih glagola (analogan je tome i problem imperfekta perfektivnih glagola) spomenuo sam u prvom redu zato što se u istoj gramatici (koja bi još trebala biti i *priručna*) različito tretira. Inače se sasvim slažem s Lončarićem da bi taj problem trebalo još razmatrati. Babićevo mi je mišljenje u vezi s tim poznato, ali ga ne smatram (sasvim) prihvatljivim („aorisnost”, i izrazna i sadržajna, dolaze, po mom mišljenju, do izražaja i u književnom jeziku, barem na stilskoj razini).

5. Ispričavam se kolegi Lončariću u vezi s (ne)uočenom regularnošću koja se odnosi na prezentske duljine (formulacija koju on navodi zbilja mi je promakla), ali ostajem pri tome da su kratki (ne i dugi i kratki) prezentski nastavci svojstveni samo onim glagolima koji imaju dugouzlazni (ne i onima koji imaju kratkouzlazni) akcent

na slogu ispred nastavka (dakle: samo *plētēm* i samo *vūčem*).

6. I dalje tvrdim da naglasak imperfektivnih oblika glagola *darívati* nije jednak naglasku 1. lica singulara prezenta, nego naglasku infinitiva (tvrdnja da je *darívah* oblik aorista, a ne imperfekta malo je čudna već i zbog toga što po koncepciji koju Lončarić prihvaća aorist imperfektivnih glagola nema nikakvih posebnosti na planu sadržaja u odnosu na imperfekt; naime, zašto insistirati (i) na prozodijskoj razlici ako ona nema nikakvih značenjskih posljedica?).

Jedna od mogućnosti da se i kolega Lončarić u to uvjeri jest da glasno, pred sobom i pred drugima, izgovara oblike: *spàrivāh*, *dòbivāh*, *snèbivāh*, *skànjivāh*, *raširivāh*, *nàrivāh*; *svirāh*, *spāvāh*, *prèzāh* i usporedi ih s oblicima *sparivāh*, *dobivāh*... *svirāh* itd.

7. Ja sam u svom prikazu ustvrdio da se točno zna koji su prefigirani glagoli perfektivni, a koji nisu. Naime, perfektivni neprefigirani glagoli prefiksacijom ne mijenjaju aspekt, a imperfektivni ga neprefigirani mijenjaju (npr. skočiti → preskočiti; učiti → naučiti). Lončarić, međutim, tvrdi da „ima više tipova nesvršenih glagola koji su prefigirani, a postali su od neprefigiranih nesvršenih”. Ne navodi nijedan primjer, nego upućuje na paragraf 444. Tamo sam međutim našao samo četiri glagola koji bi se tako mogli tumačiti (ponósiti, pòsjedati, povlāčiti, nàpadati), ali ne isključuju ni drugačija tumačenja. U svakom slučaju, nisu nikakvi *tipovi*. Prije svega, sva četiri ta glagola imaju značenja (običnija!) i kao imperfektivni: *ponósiti se*, *posjédati* (nekoga), *povlāčiti* (crte), *nàpadati* (nekoga). Osim toga, upotreba glagola *ponósiti* u značenju koje se navodi (ponositi odijelo) sumnjiva je (barem u štokavskim govorima), za glagol

pòsjedati moglo bi se reći da je zapravo nastao od *po+sjesti* (kako pokazuje perifraza: *sjesti redom*, a ne *sjedati redom*), ali glagol *pòsjedati* „rezerviran” je za dva drugačija, prilično specifična značenja: 'sjesti nakratko' i 'učiniti da netko sjedne'. Upotreba glagola *povlačiti* (o njivi) uopće mi nije poznata.

Nadalje, ne razumijem zašto glagoli *sjesti* i *sjediti* ne bi činili vidski par (koja ga onda dva glagola korijena *sjed-* čine?). Ono o čemu Lončarić govori (naime o faktitivnosti i stanju) pojave su sasvim drugačije naravi, nego što je aspekt. One pripadaju semantičkim obilježjima glagola. Spomenuta tvrdnja tim je čudnija što i sam Lončarić (ispravno) navodi kako su „rijetki primjeri onih vidskih parova kojima se opreci po vidu ne pridružuje i neka druga razlika u značenju” (str. 149).

8. U morfološkom opisu napravljeno je znatno više propusta nego što sam ih ja naveo u svom prikazu. To se posebno odnosi na naglasnu problematiku. Kad sam već u prilici, upozorit ću na još neke od njih.

Istina je da svi aorisni nastavci nisu kratki, i ta je spoznaja dobrodošla novost u Gramatici (npr. *žadržā*). Međutim, aorisna se duljina pripisuje (uz kraćinu) mnogim glagolima za koje je, po mom mišljenju, evidentno da je nemaju, npr. *vězā* (aorist je samo *věza*, a *vězā* može biti jedino genitiv plurala imenice *věza*), *krěnū* i *krěnu* (oblik aorista po mom je mišljenju samo *krěnu*, dakle nijedno od onoga što se predlaže), *prāvdā* (to je prezent, aorist je *prāvda*), *pōtonū* (mjesto *pōtonu*), *bācī* (mjesto *bāci*) itd. (usp. str. 163. i 164.).

U paragrafu 409. ima barem desetak riječi (priloga) koje su po mojoj ocjeni sumnjivo akcentuirane. Neke su od njih naprosto krivo označene (npr. *prěksinōč*, *zāksinōč*, *prěksutra*, *zāksutra*, *ōmaškōm*

umjesto *prěksinōč*, *zāksinōč*, *prěksutra*, *zāksutra*, *ōmaškōm*), a uz neke je bilo potrebno navesti i dubletne oblike koji su barem isto onoliko obični koliko i navedeni, npr. *hāmeticē* (*hāmeticē*), *strmoglāvcē* (*střmoglāvcē*), *naglāvačkē* (*nāglāvačkē*), *bezobzircē* (*bězobzircē*), *uzastōpcē* (*ūzastōpcē*), *potřbuškē* (*pōtrbuškē*), *dānju* (*dānju*), *dūpkom* (*dūpkom*) i sl.

9. Među povratnim glagolima kod kojih „povratna zamjenica *se* nema drugog značenja osim što je oznaka za neprelaznost” (str. 155) spominje se i glagol *početi se*. Mislim da u hrvatskom književnom jeziku takav glagol ne postoji. *Početi* pripada glagolima s tzv. semantičkom, pa onda aposteriornom i sintaktičkom, nedovoljnošću. Uz njega je *nužna* dopuna u infinitivu (ili u nekom obliku koji je infinitivu adekvatan; može to biti, na primjer, glagolska imenica – *Počinjem učenje* ili sl. Infinitiv može biti i zališan: *Počinjem kuću*). To je razlog zbog kojega glagol *početi* ne može ne biti prijelazan. Zamjenica *se* ne dolazi uz glagol *početi*, nego uz njegove dopune, inače bi se moglo reći *Počinjem se ručati* ili *Počinju se* (npr. djeca) *pisati*.

II.

Vesna Zečević izjavljuje sa žaljenjem da nisam ispunio njezina očekivanja, da moja kritika nije konstruktivna, da je rezultat nedovoljno pomnoga čitanja i da je subjektivne naravi.

Na takvu vrstu ocjena možda je najbolje ne odgovarati ništa (ostalom, teško da se što suvislo i ima reći). Prelazim stoga na raspravljanje o konkretnim predmetima našeg neslaganja.

1. Tvrdio sam, a i dalje tvrdim, da fonetika i fonologija nisu jasno razgraničene. Ako nije bilo dostatno ono što sam naveo u prikazu, evo još potvrda. U poglavlju *Fonemi*, za koje sama autorica kaže da je

fonološko, fonološka se opreka definira kao „razlika između dvaju (ili više) *glasova* (istakao I.P.) koja se može upotrebljavati za razlikovanje riječi (njihova oblika i značenja)”. Nije li iz toga evidentno da se jezične pojavnosti (fonologija) definiraju terminima iz područja govora (fonetika)?

Nešto slično ponovilo se i u autoričinu odgovoru na moj prikaz. Ona, između ostalog, tvrdi kako sam ja „predvidio činjenicu da se upravo o odnosu fonema i glasa govori u cijelom poglavlju o fonemu i dijelu poglavlja o opisu i diobi glasova... kako bi se što bolje prikazala narav njihova odnosa kao jedinica koje pripadaju *različitim jezičnim* (istakao I.P.) razinama”. Fonemi i glasovi ne pripadaju različitim jezičnim razinama (koje su to razine?), nego su fonemi jezične, a glasovi govorne jedinice.

Autorica tvrdi kako u suvremenoj lingvističkoj teoriji nema dvojbe o tome da se fonemi realiziraju glasovima. No, je li baš tako? Fonem je *apstraktna*, jezična jedinica koja ujedinjuje u sebi sve pozicijske, pa i sve slobodne varijante. Mogu li se sve one realizirati istovremeno? Sasvim je očito da ne mogu.

Osim toga, za fonem je karakteristična potencija (ostvarljivost), za glas realizacija (ostvarenost). Ono što je ostvareno pre-staje biti ostvarljivo. Ako je dakle za fonem ostvarljivost bitna (a jest), onda u onom što je ostvareno nema fonema. Čini mi se da je takav način razmišljanja u skladu s temeljnom sosirovskom dihotomijom između jezika i govora.

2. Ono što će biti rečeno u vezi s određenjem govornog akta vrijedi, mutatis mutandis, i za gotovo sve ono u čemu se Vesna Zečević i ja ne slažemo. Naime, definicijom „Govorni akt je proces kojim se prenosi poruka” govorni se akt doista ne razgraničuje od drugih srodnih procesa.

Ukoliko se definicije uopće daju (a one su u Priručnoj gramatici i te kako upadljive, vizualno izdvojene iz drugih dijelova teksta), onda one moraju udovoljavati temeljnim zahtjevima koji se u vezi s njima postavljaju. Nije dostatno da definicija bude dopunjena u tekstu koji joj prethodi ili koji slijedi iza nje, a pogotovo nije dostatno kad se to zbude u sljedećem poglavlju (takav je slučaj s određenjem govornog akta kao psihofizičkog procesa). Sličnom logikom autorica bi se mogla pozivati i na nešto što se nalazi izvan knjige.

3. Za potvrdu onoga što sam ustvrdio u vezi s određenjem razlikovnog obilježja bit će dovoljno razmotriti formulaciju koja je rezultat spajanja dviju autoričinih definicija: Razlikovno je obilježje ono obilježje koje ulazi u razliku između dvaju (ili više) glasova koja (razlika) se može upotrebljavati za razlikovanje riječi (već je spomenuto da je tako definirana fonološka opreka) s obilježjem s kojim je u paru. Ako se to učini, dalji komentar je sasvim suvišan.

4. Pretpostavka da se „akustična slika govornog lanca nalazi u svijesti govornika i formira se u toku govornog akta *istovremeno* s formiranjem glasovnog sastava svakog odsječka”, ako i jest uvjerljiva, nije relevantan argument u prilog tvrdnji da rečenične prozodeme treba opisivati u poglavlju o fonologiji i fonetici jer je „poštivanje” kongruencijskih, rekcijskih ili logotaktičkih zakonitosti također istovremeno s formiranjem glasovnog sastava, a takve se zakonitosti ipak ne opisuju u fonologiji i fonetici, nego u sintaksi.

5. Mislim da autorica „zališno mudruje” kad pokušava opravdati upotrebu termina *zanaglasna dužina*. Naime, kako je izvjesno da se dugi slogovi mogu naći samo iza akcenta, automatski je jasno da oni mogu biti u opreci (po kvantiteti) samo s

onim kratkim slogovima koji se nalaze također iza akcenta (i ona, uostalom, spominje opreku po kvantiteti *na istom mjestu*). Tzv. zanaglasno *ā* u obliku *antēnā* može biti u opreci samo sa zanaglasnim *ā* (npr. u obliku *antēnā*), a nikako i ni pod kojim uvjetima s prednaglasnim *a*. Ili još jednostavnije: ako su svi prednaglasni slogovi kratki, onda ispred naglasaka nema opozicije po kvantiteti.

6. Moja primjedba: „Na stranici 33. nailazimo na tvrdnju da ono što prozodijske jedinice 'čini drukčijima od razlikovnih jedinica – fonema, to je njihova različita jezična uloga – funkcija'. Mislim da ta tvrdnja nije (sasvim) točna jer iz nje proizlazi da prozodijske jedinice nisu razlikovne” – sasvim je jasna i ne razumijem zašto kolegica Zečević interpretira kao nespo- razum. Primjedba se u prvom redu odnosi na formulaciju koja je nespretna jer može značiti i sljedeće: postoje jedinice koje su razlikovne i jedinice koje nisu razlikovne, nego prozodijske.

Osim toga, htio sam upozoriti i na ne- određenost termina *funkcija* u istoj formu- laciji (temeljna je naime funkcija, razli- kovna, zajednička i fonemima i prozode- mima).

7. Slične je naravi i primjedba u vezi s razgraničenjem vokalnosti i zvučnosti (vo- kalnost se određuje kao osobina koja se odnosi na treperenje glasnica, a zvučnost kao osobina koja je u vezi s titranjem glas- nica). Ono što autorica u vezi s tim navodi u odgovoru na moj prikaz jasno je i uvjer- ljivo, ali same formulacije to nije učinilo prihvatljivijima.

8. Nije mi bilo jasno zašto je fonem *j* svrstan u prijelazne (nevakalski i nekonso- nantski). Nažalost, nije mi to postalo jasni- je ni nakon odgovora kolegice Zečević, jer je jedino njezino objašnjenje tvrdnja da *j* pripada među glotale. Uvjeran sam sto-

ga da bi dodatne informacije u vezi s ko- mentiranim rješenjem dobro došle i meni i kolegici Zečević.

9. U vezi s mojim prigovorima koji se tiču podjele glasova po slušnom dojmu autorica zaključuje kako to nije pitanje sluha i subjektivnog stava, nego „mnogo ozbiljnije pitanje stručne obaviještenosti autora stručne kritike”. Međutim, auto- rica, koja na taj način želi svoju stručnu obaviještenost suprotstaviti mojoj neobavi- ještenosti, ne samo da ne odgovara ni na jedno moje pitanje (npr. kako to da u spo- menutoj „klasifikaciji” susrećemo najmanje tri različita polazišta, kako to da se afri- kate izjednačuju s trljanim glasovima, koja je razlika između trljanog i trenog glasa itd?) nego ad hoc mijenja u Gramatici predlo- ženu klasifikaciju, opet bez ikakva objaš- njenja (kaže, na primjer, da *a* ne bi trebalo uvrstiti među svijetle, kako je učinjeno u Gramatici, ali ne kaže kamo bi ga trebalo uvrstiti, kaže da bi među zvonke trebalo uvrstiti *o* umjesto *i*, ali ništa ne govori ni o razlozima ni o tome što bi trebalo uradi- ti sa *i*). Umjesto svega toga ona se poziva na članak Ive Škarića (Glasovi hrvatsko- srpskog jezika u fizio(psiho)-akustičkoj i akustičkoj analizi) koji se teško može do- vesti u vezu sa spomenutom *gramatičkom* klasifikacijom. Teško da je i Škarić očeki- vao da će rezultati rada iznijeti u tome nje- govom članku naći primjenu u gramatici; on sam je nešto skromniji pa od mogućih primjena spominje korekcije izgovora i re- edukaciju mana govora i sluha; drugim ri- ječima, nisam protiv same podjele glasova po slušnom dojmu, iako priznajem da se formulacija u mom prikazu mogla i tako tumačiti, nego sam protiv uvođenja takve (intransparentne) podjele u gramatički opis namijenjen (i) širem čitateljskom krugu.